

تحلیل اثرات اکوتوریسم در توانمندسازی جوامع محلی (مطالعه موردی: شهرستان سوادکوه)

*جواد قاسمی^۱، حسام‌الدین غلامی^۲، امیر افزلی گروه^۳، امیر علم‌بیگی^۴

۱. استادیار، موسسه آموزش و ترویج کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ایران
  ۲. استادیار، موسسه آموزش و ترویج کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ایران
  ۳. دانش‌آموخته دکتری آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، کرج، ایران
  ۴. استادیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، کرج، ایران
- (دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۹ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۲)

Analyzing Ecotourism Effects on Local Communities' Empowerment (Case study: Savadkuh County)

*Javad Ghasemi¹, Hesamedin Gholami², Amir Afzali Goroh³, Amir Alambeigi⁴

1. Assistant Professor, Institute of Agricultural Education and Extension, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran
  2. Assistant Professor, Institute of Agricultural Education and Extension, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran
  3. Ph.D. Graduated of Agricultural Education, Faculty of Agricultural Economics and Development, University of Tehran, Karaj, Iran
  4. Assistant Professor, Department of Agricultural extension and education, Faculty of Economics and development, University of Tehran, Karaj, Iran
- (Received: 2021.06.19 Accepted: 2021.11.13)

Abstract:

Given the rise in popularity of ecotourism, investigating its impacts on the local community is of great importance. Thus, this study aimed to analyze ecotourism's effects on the empowerment of local communities. In this regard, based on the empowerment wheel conceptual framework (Mendoza-Ramos, 2013) a survey was conducted in Savadkuh County. The sample size was calculated to be 240 people according to Daniel's sampling formula and was accessed through the convenience-sampling method. Data were collected through a questionnaire, the validity of which was approved by a panel of experts and construct validity (AVE Index). The reliability of the questionnaire was approved by calculating Cronbach's alpha and composite reliability (CR). The data were analyzed by SPSS22 and Smart PLS software. Besides the confirmation of indicators' homogeneity and reliability, the results of confirmatory factor analysis confirmed that local community empowerment's measurement model had five components (i.e. psychological, environmental, political, economic, and social). In addition, results revealed that the total mean score of local people empowerment was 3.1 out of 5. The highest mean scores were for the psychological (3.35) and environmental (3.22) dimensions of empowerment, respectively. The lowest mean scores were for the political (2.89) and economic (2.96) dimensions of empowerment, respectively. The social empowerment dimension (3.10) was almost at a moderate level. Accordingly, it is recommended to improve the political and economic empowerment of Savadkuh County's local people through participatory approaches and facilitation techniques.

Keywords: Tourism, Ecotourism, Empowerment, Local Community, Rural Development.

چکیده:

با توجه گسترش اکوتوریسم، بررسی اثرات آن بر توانمندسازی جوامع محلی از اهمیت بالایی برخوردار است. از همین رو، این پژوهش به دنبال اندازه‌گیری میزان توانمندسازی جوامع محلی در اثر اکوتوریسم بود. در این راستا با بهره‌گیری از چارچوب مفهومی چرخ توانمندسازی مندوزا راموس (۲۰۱۳)، پیمایشی در شهرستان سوادکوه اجرا شد. بر این اساس، با استفاده از فرمول دانیل، حجم نمونه برابر ۲۴۰ نفر برآورد شد که این تعداد با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. داده‌ها از طریق یک پرسشنامه گردآوری شد که برای تعیین روایی آن علاوه بر نظرخواهی از متخصصان (روایی صوری)، از روایی همگرا استفاده شد. به منظور محاسبه پایایی آن نیز دو روش آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بهره گرفته شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۲ و Smart PLS انجام شد. یافته‌های حاصل آمار استنباطی که با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی انجام پذیرفت، نشان داد که توانمندسازی جامعه محلی دارای پنج مؤلفه اصلی (روان‌شناختی، محیط‌زیستی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی) است و همگنی و پایایی معرف‌ها مورد تأیید بود. همچنین، نتایج نشان داد که میانگین توانمندسازی کل در شهرستان سوادکوه برابر ۳/۱ از ۵ بود. بیشترین میزان توانمندسازی مربوط به مؤلفه‌های توانمندسازی روان‌شناختی (۳/۳۵) و محیط‌زیستی (۳/۲۲) بود و کمترین میزان توانمندسازی مربوط به مؤلفه‌های سیاسی (۲/۸۹) و اقتصادی (۲/۹۶) بود. مؤلفه توانمندسازی اجتماعی (۳/۱۰) در وضعیت متوسط قرار داشت. بر این اساس توصیه می‌شود؛ با رویکرد مشارکتی و با بهره‌گیری از اصول و فنون تسهیلگری نسبت به بهبود توانمندسازی سیاسی و اقتصادی در شهرستان سوادکوه اقدام شود.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، اکوتوریسم، توانمندسازی، جامعه محلی، توسعه روستایی.

نویسنده مسئول: جواد قاسمی

E-mail: ja.ghasemi@areeo.ac.ir

*Corresponding Author: Javad Ghasemi

مقدمه

توسعه جامعه محلی به مثابه یک فرایند و به عنوان ابزاری در ارتقای مشارکت و حکمروایی مردم سالارانه در زمینه های مختلف اقتصادی - اجتماعی مورد توجه قرار دارد (Eskandari Sani & Sajadi, 2014). در این بین، عوامل مختلفی بر توسعه جامعه محلی مؤثرند که یکی از آنها، گردشگری است (Shafiei & Mohammadi, 2014). گردشگری یا توریسم یکی از مهم ترین، بزرگ ترین، غنی ترین و متنوع ترین صنایع جهان به شمار می رود. این صنعت یکی از راهبردهای توسعه بسیاری از کشورها به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه زیرساختها است (Mehralizadeh, 2017). در این بین، اکوتوریسم به عنوان یکی از انواع مهم توریسم، به صورت گسترده ای به عنوان ابزاری برای دستیابی به توسعه روستایی ترویج می شود (Winkler, 2020; Gholami & Ghasemi, 2018; Morgan & 2020).

اکوتوریسم عبارت است از گردشگری با هدف مشاهده و مطالعه طبیعت بکر، حیات وحش و فرهنگ های مختلف و نیز رسیدن به آرامش در محیط طبیعی (Akbari & Ceballos-Lascurain, 2008). (Bemanian, 2008). یکی از مهم ترین محققان اکوتوریسم، اکوتوریسم را چنین تعریف می کند: «سفر به نواحی طبیعی به نسبت دست نخورده با هدف مطالعه، قدردانی، لذت بردن از مناظر طبیعی و مظاهر فرهنگی گذشته و حال آن است» (Pornprasit & Rurkkhum, 2019). اخیراً، مباحث مرتبط با کاهش فقر و توسعه محلی نیز به اکوتوریسم پیوند خورده است. به طور خلاصه، اکوتوریسم دربرگیرنده برخی اصول است که مهم ترین آنها کاهش تأثیرات گردشگری بر محیط زیست، فراهم کردن تجارب فرهنگی - اجتماعی و آموزش برای بازدیدکنندگان و خلق عایدی اقتصادی برای جامعه محلی است (Pornprasit & Rurkkhum, 2019).

امروزه اکوتوریسم با سرعتی فراتر از صنعت گردشگری به عنوان کل، در حال گسترش است (Najjarzadeh et al., 2018) و در سراسر جهان به عنوان راهبردی قابل اتکا برای دستیابی هم زمان به اهداف دوگانه حفاظت از منابع طبیعی و توسعه جوامع ترویج می شود (Panta & Thapa, 2018; Wondirad et al, 2020). کشور ایران نیز ظرفیت های قابل توجهی برای توسعه اکوتوریسم دارد که ناشی از گستره سرزمینی قابل توجه، تنوع آب و هوایی و جغرافیایی است؛ ولی در عین حال سهم ایران از اکوتوریسم در دنیا پایین است

(Yekani Motlagh et al., 2020).

اکوتوریسم بر بهره گیری از توان محیطی تکیه دارد و می تواند منافع بی شماری را به طور مستقیم متوجه مردم بومی کشورها کند (Ganjaeian, 2020). این صنعت از طریق حفاظت از عرصه های طبیعی، انتفاع جوامع محلی، تقویت خرده فرهنگها، فراهم آوری فرصت های آموزش و یادگیری، تقویت اشتغال زایی، جلوگیری از مهاجرت، التزام به مصرف کمتر منابع تجدیدناپذیر، فراهم آوری فرصت های مشارکت محلی، آموزش های محیط زیستی و به طور خلاصه ترکیب مناسب توسعه و حفاظت از محیط زیست و میراث های فرهنگی، «پایداری» را امکان پذیر می سازد (Shayan & Parsaei, 2007)؛ اما اکولوژیست های سیاسی، رویکردهای انتقادی تری به اکوتوریسم دارند. آنها بر نابرابری های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی که به وسیله اکوتوریسم باز تولید می شوند تأکید کرده اند و ساکنان محلی را قربانیان گفتمان نئولیبرالی سازی می دانند (Choi, 2020). جوامع محلی نقش محوری و کلیدی در توسعه پایدار اکوتوریسم ایفا می کنند و بدون در نظر گرفتن آنها، امکان تحقق اهداف مورد نظر در زمینه اکوتوریسم پایدار امکان پذیر نخواهد بود (Shayan & Parsaei, 2007).

از طرفی، در دیدگاه های نوین، جوامع محلی خود به عنوان بخشی از فرایند گردشگری، جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده اند (Koochi et al., 2013). جوامع محلی اغلب در صنعت توریسم به عنوان یک ارزش ذاتی برای شناخت و محافظت از محیط زیست و منابع طبیعی معرفی شده اند و مناطقی که در آن اکوتوریسم در حال توسعه است، جامعه محلی تا حد زیادی در این فعالیتها خود به خود درگیر می شوند (Fun et al., 2014). از این رو، نگرش و گرایش جامعه محلی نقطه ثقل برنامه ریزی در اکوتوریسم به حساب می آید و مشارکت آنان به عنوان یک عامل تسهیلگر در روند برنامه ریزی توسعه پایدار اکوتوریسم مورد تأکید است (Aligholizadeh Firozjaei et al., 2010)؛ بنابراین، توانمندسازی محلی، به عنوان عنصر کلیدی برای موفقیت اکوتوریسم ضروری است (Ahmeti, 2013). با توانمندسازی و مشارکت جامعه در توسعه گردشگری، جامعه ای که گردشگری در آن انجام می شود در حفظ فرهنگ و طبیعت خود مشارکت خواهند داشت و این امر در نهایت منجر به دستیابی و حفظ توسعه پایدار گردشگری می شود (Sutawa, 2012). توانمندسازی به تلاش های افراد یا گروهها برای دستیابی به کنترل بر سرنوشت آنان به وسیله افزایش توانایی درونی و تأثیر بر محیط پیرامونی اشاره دارد

مشکل، احساس توان بهبود وضع آینده، باور به حل مشکل با سعی و تلاش، توانایی حفظ خونسردی در برخورد با مشکلات، باور به داشتن توان در تغییر سرنوشت و کاهش فقر سنجیده می‌شود. «توانمندسازی اجتماعی» با متغیرهای تغییر نگرش نسبت به نقش خود، مشارکت در امور اجتماعی، جمع‌گرایی و تمایل به حضور در فضاهای عمومی و با گویه‌هایی نظیر شرکت در فعالیت‌های خیریه، همکاری با همسایگان و انجام دادن فعالیت‌های گروهی در محل و شرکت در امور اجتماعی مانند انجمن‌های فرهنگی و غیره سنجیده می‌شود (Shakori et al., 2007). «توانمندسازی سیاسی» با متغیرهای کنترل جامعه محلی بر گردشگری، ساختار سیاسی جوامع محلی، مالکیت خصوصی یا دولتی خدمات گردشگری، ظرفیت نهادی برای توسعه گردشگری و غیره سنجیده می‌شود (Mendoza-Ramos & Prideaux, 2014b).

اما اشکال این چارچوب این است که به محیط‌زیست که یک رکن اساسی در اکوتوریسم است نمی‌پردازد. پس‌از آن، مندوزا راموس^۱ (۲۰۱۳) با بهره‌گیری از مدل شیونز و تکمیل آن، چارچوبی با نام «چرخ توانمندسازی» را برای ارزیابی میزان توانمندسازی افراد بومی در زمینه اکوتوریسم ارائه داد. این مدل دربرگیرنده عناصر چارچوب توانمندسازی شیونز^۲ (۲۰۰۰) است اما یک مؤلفه پنجمی به آن اضافه شده است که «محیط-زیست» است. افزودن این مؤلفه پنجم به این مدل جامعیتی می‌بخشد که چارچوب‌های دیگر مانند چارچوب شیونز از آن بی‌بهره‌اند. این مدل اجازه می‌دهد که کنشگران و عوامل مرتبط با توسعه اکوتوریسم جامعه‌محور را اولاً شناسایی و ثانیاً بررسی یا اندازه‌گیری کنیم (Mendoza-Ramosa & Prideaux, 2018). به‌این‌ترتیب، توانمندسازی محیط-زیستی مؤلفه‌ای است از تعامل بین مردم بومی و حیات‌وحش جایی که در آن زندگی می‌کنند به وجود می‌آید (Mendoza-Ramos & Prideaux, 2014a) و با متغیرهایی چون آگاهی درباره تأثیرات گردشگری بر محیط‌زیست، استفاده پایدار از منابع طبیعی و غیره سنجیده می‌شود (Mendoza-Ramos & Prideaux, 2014b).

در تحقیقات مختلف داخل و خارج از کشور نیز به اثرات اکوتوریسم در توانمندسازی جوامع محلی اشاره شده است.

(Joo et al., 2020). توانمندسازی ابزارهایی را توصیف می‌کند که به‌وسیله آن افراد و گروه‌ها، قدرت دسترسی به منابع را کسب و بر زندگی خویش کنترل پیدا می‌کنند، اعتمادبه‌نفس و عزت‌نفس را تقویت می‌کند و قدرت را از طریق تسهیم آن با جمع پیشینه می‌کند (Mendoza Ramos & Prideaux, 2014a).

درواقع، با توجه به تأکید اکوتوریسم بر بهبود زندگی جامعه محلی، بنگاه‌های گردشگری زمانی موفق تلقی می‌شوند که بتوانند توانمندی را ارتقا دهند و جوامع محلی بر توسعه اکوتوریسم کنترل داشته باشند و منافع ناشی از آن به‌صورت عادلانه بهره‌مند شوند (Scheyvens, 2000). اگرچه منافع توسعه اکوتوریسم دوسویه است، با این‌وجود، به‌رغم افزایش محبوبیت اکوتوریسم، برخی معتقدند که سیاست‌گذاری‌های کنونی اکوتوریسم در بسیاری از نقاط جهان، منافع جوامع محلی را به‌درستی تأمین نمی‌کند. این گروه تنزل محیط‌زیست، تخریب زیست‌بوم حیات‌وحش، بی‌عدالتی اقتصادی، بی‌ثباتی و تغییرات منفی اجتماعی - فرهنگی جوامع محلی را بخشی از مشکلات مرتبط با توسعه اکوتوریسم می‌دانند (Das & Chatterjee, 2015).

بنابراین، با توجه به اهمیت توانمندسازی جامعه محلی در مناطقی که اکوتوریسم انجام می‌گیرد؛ وجود چارچوب‌های مفهومی برای بررسی و تحلیل توانمندسازی ضروری است (Mendoza-Ramosa & Prideaux, 2018). درحالی‌که بسیاری از محققان بر توانمندسازی به‌عنوان یک رویکرد قدرت سیاسی دوجانبه متمرکز شده‌اند، روند اخیر پژوهش‌های اکوتوریسم، به‌طور فزاینده‌ای، توانمندسازی را به‌عنوان یک ساختار چندبعدی در نظر می‌گیرند (Strzelecka et al., 2017). در این خصوص مدل‌هایی نیز مطرح است. یکی از این مدل‌ها، مدل شیونز است. با توجه به این‌که توانمندسازی یک سازه چندبعدی است (Panta & Thapa, 2018)، شیونز چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و روانی را در توانمندسازی موردبررسی و تحلیل قرار داده است. «توانمندسازی اقتصادی» با متغیرهای کسب یا افزایش درآمد، توانایی بازپرداخت وام و پس‌انداز کردن تعریف می‌شود؛ «توانمندسازی روانشناسی» با معرف‌هایی چون افزایش عزت‌نفس، استقلال فکری، احساس قدرت و افزایش خودکارآمدی بررسی می‌شود که در آن مقوله‌هایی چون احساس موفقیت در زندگی و داشتن توانایی‌های زیاد، احساس رضایت از خود، توانایی کمک مؤثر به اطرافیان در صورت بروز

1. Mendoza-Ramos

2. Scheyvens

اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیطی - اکولوژیک توسعه گردشگری است. رفاهی دهر و شمس^۸ (۲۰۱۹) در ارزیابی توانمندی‌های بوم‌گردی روستای هدف گردشگری مانیزان شهرستان ملایر دریافتند که توسعه اقتصاد محلی و حضور فعال بخش خصوصی در صنعت گردشگری از جمله فرصت‌هایی است که این صنعت فراهم می‌آورد.

استرونزا و گوردیلو^۹ (۲۰۰۸)، در ارزیابی دیدگاه‌های رهبران محلی نسبت به اثرات اکوتوریسم بر جوامعشان دریافتند که جامعه محلی به مزایای اقتصادی رسیده، عزت‌نفس ساکنان تقویت شده و سازمان‌دهی جامعه بهبود یافته است؛ اما در طول زمان، ضمن کاهش روابط متقابل، تعارضات اجتماعی بیشتر شده است. بولی و مک‌گهی^{۱۰} (۲۰۱۴) ضمن بررسی ابعاد توانمندسازی در سه منطقه روستایی در ویرجینیای امریکا دریافتند که توسعه گردشگری می‌تواند سبب ارتقای توانمندسازی ساکنان محلی شود. نتایج تحقیق اسانی‌من^{۱۱} (۲۰۱۴) در زمینه تأثیر اکوتوریسم بر درآمد و رفاه اجتماعی شش کشور آفریقایی، ضمن تأکید بر این نقش اکوتوریسم، بیان داشت که خانوارهای روستایی مناطق دورافتاده برای کسب منافع لازم از اکوتوریسم در توسعه اقتصادی و اجتماعی محلی به‌شدت به اقتصاد بازار وابسته‌اند. وی در تحقیقی دیگر در سال (۲۰۱۶) دریافت که اکوتوریسم تأثیر مثبتی بر توسعه اجتماعی - اقتصادی محلی در جنوب آفریقا داشته است.

نتایج پژوهشی دیگر نشان داد میانگین توانمندسازی در روستایی در نزدیکی سایت میراث جهانی پالنگ^{۱۲} در جنوب مکزیک ۲/۲۵ از ۵ یعنی زیر متوسط بود. در این پژوهش بیشترین میزان توانمندی مربوط به توانمندسازی روان‌شناختی (۳/۲) بود. توانمندی اجتماعی میانگینی برابر ۲/۴، توانمندی محیط‌زیستی برابر ۲/۲ و توانمندی اقتصادی و سیاسی کمترین مقدار را داشتند و برابر ۱/۷ بودند (Mendoza-Ramos & Prideaux, 2014a). بر اساس نتایج تحقیق این دو محقق در سال ۲۰۱۸، میانگین میزان توانمندی جامعه محلی در روستای گُبا در مکزیک برابر ۳/۷ از ۵ بود. این میزان برای توانمندسازی سیاسی برابر ۴، برای توانمندسازی روان‌شناختی برابر ۳/۹، برای توانمندسازی اقتصادی ۳/۷، توانمندسازی

و ثوقی و قاسمی^۱ (۲۰۱۵) در پژوهش خود دریافتند که توسعه اکوتوریسم میزان توانمندسازی اجتماعی، اقتصادی و روانی زنان روستای شیب‌دراز، جزیره قشم را به‌طور معناداری افزایش داده است. نتایج تحقیق رهنمایی و همکاران^۲ (۲۰۱۷) حاکی از آن است که مؤلفه‌های توانمندسازی جوامع محلی از بعد مشارکت، نیروی انسانی و رقابت‌پذیری مقاصد گردشگری با توانمندسازی توسعه گردشگری استان آذربایجان غربی رابطه معناداری داشتند. نتایج پژوهش مرادزاده و همکاران^۳ (۲۰۱۸) با عنوان اولویت‌بندی پیشران‌های توسعه اکوتوریسم کارآفرینانه با رویکرد توانمندسازی اجتماع‌محور، نشان از شناسایی چهار شاخص اصلی بود که توانمندسازی روان‌شناختی در جایگاه نخست قرار گرفت و توانمندسازی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. صالحی و همکاران^۴ (۲۰۱۸) در پژوهشی در زمینه مشارکت محلی و توسعه اکوتوریسم در روستای جنت رودبار شهرستان رامسر، ضمن برشمردن پیامدهای اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و محیط‌زیستی برای طرح بوم‌گردی، دریافتند که جامعه محلی نسبت به اثرات و پیامدهای ذکر شده آگاه بوده‌اند و به‌خوبی نسبت به اثرات و پیامدهای مثبت و منفی شناخت داشتند.

یافته‌های تحقیق کیانی سلمی و همکاران^۵ (۲۰۱۸) مبین آن است که برگزاری تورهای طبیعت‌گردی در ابعاد اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی مناطق روستایی شهرستان دماوند اثرگذار بوده است. عامل اقتصادی بیشترین نقش را در تبیین پیامدهای تورهای طبیعت‌گردی بر ارتقاء شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی به خود اختصاص داده و ابعاد فرهنگی و محیط‌زیستی، دیگر ابعادی هستند که تحت تأثیر توسعه تورهای طبیعت‌گردی قرار داشتند. عزیزی و همکاران^۶ (۲۰۱۹) در بررسی اثرات اقتصادی - اجتماعی اکوتوریسم بر توانمندی جوامع محلی ناحیه بلده در استان مازندران دریافتند که بین گویه‌های عوامل اقتصادی - اجتماعی و شاخص توانمندی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. نتایج تحقیق شفیع‌ی ثابت و هراتی‌فرد^۷ (۲۰۱۹) حاکی از وجود رابطه مثبت و معنادار بین توانمندسازی دینفعان محلی با سه متغیر اثرات

1. Vossoughi & Ghasemi
2. Rahnamayee et al.
3. Moradzadeh et al.
4. Salehi et al.
5. Kiani Selmi et al.
6. Azizi et al.
7. Shafiei Sabet & Haratifard

8. Refahi Dahr & Shams
9. Stronza & Gordillo
10. Boley & McGehee
11. Snyman
12. Palenque

خطای β برابر ۲۰ درصد، برآورد شد که این تعداد به کمک تسهیلگران در جوامع محلی سوادکوه در یک بازه زمانی تقریباً دوماهه و به شیوه نمونه در دسترس در این جامعه فرعی از جامعه اصلی به کمک شیوه اعتبارسنجی اولیه و یافتن مشارکت‌کننده صحیح برای تضمین اعتبار بیرونی و درونی تحقیق انتخاب شدند. لازم به توضیح است، به این دلیل از روش نامعین برای تعیین حجم نمونه استفاده شد که تعداد جامعه آماری که در خصوص اثرات گردشگری دارای تجربیاتی باشند و منتخب و شایسته پاسخگویی به سؤالات باشند معین نبود. درست است که تعداد جامعه محلی معین است لیکن بخشی از جامعه که دارای الگوی ذهنی یا معرفتی در مورد پدیده موردبررسی هستند و هدف تحقیق حاضر عملاً ممکن نبود.

به منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد که شامل دو بخش ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای (۷ سؤال) و مؤلفه‌های پنج‌گانه توانمندسازی جوامع محلی بر مبنای مدل مندوزا راموس^۷ (۲۰۱۳) شامل توانمندسازی اقتصادی (۱۰ گویه)، روان‌شناختی (۸ گویه)، اجتماعی (۷ گویه)، سیاسی (۸ گویه) و محیط‌زیستی (۱۰ گویه) بود. این متغیرها در قالب طیف لیکرت پنج سطحی از «خیلی کم» تا «خیلی زیاد»= ۵ سنجش و کدگذاری شدند. این گویه‌ها بر اساس شاخص‌های توانمندسازی تعریف‌شده در پژوهش مندوس راموس (۲۰۱۲)، طراحی شد. ابتدا روایی و پایایی مدل تحقیق موردبررسی قرار گرفت. به منظور محاسبه پایایی پرسشنامه از دو روش آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد و به منظور تعیین روایی پرسشنامه تحقیق نیز علاوه بر نظرخواهی از متخصصان (روایی صوری)، از میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) برای تعیین میزان روایی همگرا و از معیارهای بارهای عاملی متقابل و معیار فورنل- لارکر برای تعیین میزان روایی تشخیصی نیز استفاده شد. روایی همگرا یک سنجح کمی است که میزان همبستگی درونی و همسویی گویه‌های سنجش یک مقوله را نشان می‌دهد و روایی تشخیصی به این موضوع اشاره دارد که آیتم‌های مربوط به مقوله‌های مختلف به صورتی بسیار قوی با یکدیگر همبستگی نداشته باشند تا بر اساس آن بتوان نتیجه گرفت که دو مقوله، موضوعات مختلفی را اندازه‌گیری می‌کنند. در این پژوهش، از

اجتماعی برابر ۳/۵، توانمندسازی محیط‌زیستی برابر ۳/۴ بود. اسکواه و همکاران^۱ (۲۰۱۷) در بررسی اثرات اجتماعی - فرهنگی اکوتوریسم بر جوامع محلی مجاور پارک‌های حفاظت‌شده در کشور غنا دریافتند که از دیدگاه آنها افزایش آگاهی و احترام به فرهنگ محلی، قرار گرفتن پارک در مرکز توجه جهانی و افزایش حمایت برای حفاظت از محیط‌زیست از مهم‌ترین اثرات اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه بوده است.

نتایج تحقیق خلید و همکاران^۲ (۲۰۱۹) نشان داد که بین توانمندسازی جامعه محلی و توسعه پایدار گردشگری رابطه معنی‌دار وجود دارد و توانمندسازی جامعه محلی می‌تواند سبب حمایت و توسعه گردشگری پایدار شود. عبدی‌الله و پرابوگو^۳ (۲۰۲۰) در پژوهشی در زمینه توسعه اکوتوریسم بر پایه توانمندسازی جوامع محلی روستایی جنگلی دریافتند که تأکید بر ظرفیت‌های محلی می‌تواند سبب استقلال جامعه محلی در فرایند توسعه اکوتوریسم از برنامه‌ریزی تا اجرا شده و جوامع محلی در مدیریت این فرایند، قادر به استفاده از دانش، فرهنگ و منابع محلی برای بهبود رفاه اعضا می‌شود بدون آنکه قوانین حفاظت از جنگل‌ها را زیر پا بگذارند.

بنابراین، با جمع‌بندی این مطالعات مشخص شد که مدل مندوزا راموس^۴ (۲۰۱۳) از جامعیت بالاتری برای اندازه‌گیری توانمندسازی در اکوتوریسم برخوردار است، همچنین این مدل همچنین در پژوهش‌های تجربی توسط مندوزا راموس و پریداکس^۵ (۲۰۱۴a) و (۲۰۱۸) نیز مورد استفاده قرار گرفته است و کارایی خود را نشان داده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها، از جمله تحقیقات میدانی به شمار می‌رود. این مطالعه با رویکردی کمی، طی یک پیمایش مقطعی در شهرستان سوادکوه صورت گرفته است. نظر به نامعین بود حجم جامعه آماری تحقیق، حجم نمونه با استفاده از فرمول دانیل و بر پایه رویکرد اصلاح جمعیت نامحدود^۶ برابر ۲۴۰ نفر با در نظر گرفتن ۵ درصد خطای (حدود اطمینان ۹۵ درصدی) و حداکثر

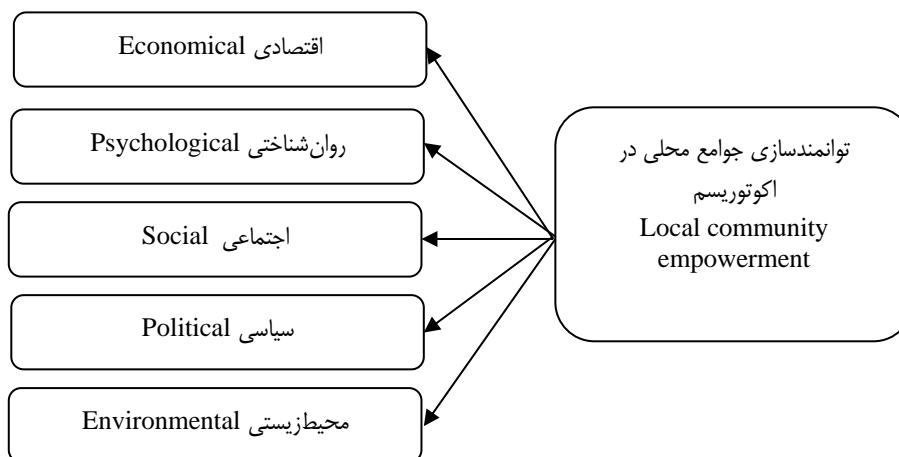
1. Acquah et al.
2. Khalid et al.
3. Abdillah & Prayogo
4. Mendoza-Ramos
5. Mendoza-Ramos & Prideaux
6. No Finite Population Correction (NFPC)

7. Mendoza-Ramos

آماره‌های توصیفی مانند درصد، میانگین و انحراف معیار بهره گرفته شد که به این منظور از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ بهره گرفته شد و برای آزمون فرضیات از روش تحلیل عاملی تأییدی با رویکرد حداقل مربعات جزئی و به کمک نرم‌افزار Smart PLS استفاده شد.

معرفی منطقه مورد مطالعه: شهرستان سوادکوه مازندران، از شمال به قائم‌شهر، از غرب به بابل، از شرق به دودانگه ساری و از جنوب از طریق خط‌الرأس کوه‌های البرز، به استان تهران و سمنان محدود شده است. این شهرستان از بخش‌های مرکزی و زیرآب و از شهرهای پل سفید، زیرآب و آلاشت تشکیل شده است. طبق سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهرستان برابر با ۴۳۹۱۳ نفر و مساحت آن به ۲۰۷۸ کیلومتر مربع می‌رسد (Statistical

Centre of Iran, 2016). این شهرستان دارای اماکن مذهبی همچون بقعه امامزاده عبدالحق در زیرآب، آرامگاه امامزاده زکریا، امامزاده یحیی، امامزاده صالح و امامزاده حسن؛ تاریخی مانند برج لاجیم، پل ورسک، تونل گدوک، سه خط راه‌آهن ورسک معروف به سه خط طلا و مناظر طبیعی بسیاری مانند غارها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها، کوهستان‌ها، آبشارها است و به‌ویژه با در نظر گرفتن موقعیت جغرافیایی، مناظر زیبایی طبیعی، اعتدال آب‌وهوا در تابستان، پوشش گیاهی انبوه، رودخانه‌ها و چشمه‌سارهای متعدد، این شهرستان یکی از مناطق دیدنی استان مازندران به شمار می‌رود و هر ساله گردشگران زیادی را جذب نماید و دارای پتانسیل‌های بسیاری در بعد اکوتوریسم است (Imani et al., 2018).

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

Figure 1. Conceptual Model of Research

برازش مدل تحقیق

در ابتدا تک‌بعدی بودن شاخص‌ها مورد بررسی قرار گرفت. این امر نشان می‌دهد که مجموعه‌ای از عبارات (نشانه‌ها) که برای اندازه‌گیری یک سازه استفاده می‌شوند فقط می‌توانند یک سازه خاص را توضیح دهند (Hair et al., 2017). برای این منظور، بارگذاری عاملی استاندارد بالا و معنی‌دار نشانگرها شواهد کافی برای تأیید تک‌بعدی بودن هر یک از آنها ارائه می‌دهد. همان‌طور که در جدول (۶) ملاحظه می‌شود، بارهای عاملی استاندارد تمامی نشانگرها در حد قابل قبول و معنی‌داری است؛ بنابراین این یافته‌ها برای تأیید تک‌بعدی بودن نشانگرهای انتخاب‌شده برای هر یک از سازه‌های تحقیق کافی است. برای تعیین میزان روایی همگرایی این مدل اندازه‌گیری از میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) استفاده شد. نتایج

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای

بررسی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان نشان داد که ۱۹۰ نفر (۷۹/۲ درصد) از پاسخگویان مرد و ۵۰ نفر (۲۰/۸ درصد) زن بودند. میانگین سنی پاسخگویان در حدود ۴۸ سال بود که بیشتر آنها (۲۱/۳ درصد) در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال قرار داشتند. بیش از ۸۰ درصد از پاسخگویان متأهل بودند؛ از نظر سطح تحصیلات، بیشتر آنها یعنی ۶۳ نفر (۲۶/۳ درصد) در گروه دیپلم قرار داشتند و شغل اصلی طبقه غالب (۲۱/۳ درصد) آزاد بود. اکثریت پاسخگویان (۹۵ درصد) بومی منطقه بودند و بیش از ۶۵ درصد از آنها به‌صورت دائمی ساکن منطقه بودند.

آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد. همان‌طور که در جدول (۱) مشاهده می‌شود، مقادیر آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی در حد قابل قبول قرار دارند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که این ابزار اندازه‌گیری و مقوله‌های در نظر گرفته شده برای توانمندسازی، این امکان را دارند که نتایج قابل اعتمادی ارائه نمایند.

ارائه شده در جدول (۱) برای مدل اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی مورد مطالعه نشان‌دهنده این امر است که مقدار AVE همه مقوله‌های مدل اندازه‌گیری از میزان بالاتر از ۰/۵ برخوردارند، بنابراین این ابزار اندازه‌گیری دارای روایی همگرا است و آنچه را که ادعای اندازه‌گیری آن را دارد، اندازه‌گیری می‌کند. به‌منظور بررسی پایایی مدل اندازه‌گیری از معیارهای

جدول ۱. روایی همگرا و پایایی مدل اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی

Table 1. The Convergent Validity and Reliability of Local Community Empowerment's Measurement Model

AVE	CR	آلفای کرونباخ Cronbach's alpha	تعداد گویه Number of statements	سازه Construct
0.559	0.896	0.859	6	اجتماعی Social
0.504	0.874	0.833	7	اقتصادی Economical
0.562	0.908	0.881	8	روان‌شناختی Psychological
0.556	0.830	0.728	4	سیاسی Political
0.660	0.940	0.932	9	محیط‌زیستی Environmental

دو مقوله، موضوعات مختلفی را اندازه‌گیری می‌کنند. همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده شود بر پایه این معیار، معرف‌های انتخابی برای اندازه‌گیری سازه‌های مورد نظر دارای روایی تشخیصی لازم هستند، زیرا قطر ماتریس از همه همبستگی‌های دیگر سازه‌ها بالاتر است.

به‌منظور بررسی روایی افتراقی یا تشخیصی مدل اندازه‌گیری توانمندی جامعه مورد مطالعه نیز از معیارهای بارهای عاملی متقابل و معیار فورنل-لارکر استفاده شد. این بخش از روایی به این موضوع اشاره دارد که آیت‌های مربوط به مقوله‌های مختلف به صورتی بسیار قوی با یکدیگر همبستگی نداشته باشند تا بر اساس آن بتوان نتیجه گرفت که

جدول ۲. روایی‌سنجی تشخیصی مدل اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی بر اساس معیار فورنل-لارکر

Table 2. The Divergent Validity of Local Community Empowerment's Measurement Model Based on Fornell-Larcker Criterion

5	4	3	2	1	سازه Construct
				0.774	اجتماعی Social
			0.710	0.607	اقتصادی Economical
		0.750	0.694	0.713	روان‌شناختی Psychological
	0.746	0.682	0.515	0.585	سیاسی Political
0.812	0.675	0.720	0.500	0.520	محیط‌زیستی Environmental

مشاهده‌پذیری روی سازه مربوط به خود دارند. به بیان دیگر بارهای عاملی متقاطع کمتری بر سازه‌های دیگر دارند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که این مدل از روایی تشخیصی مناسبی برخوردار است.

در جدول (۳) نتایج روایی تشخیصی با استفاده از معیار بارهای متقاطع را مشاهده می‌شود که بر طبق این معیار بارهای عاملی متقاطع معرف‌های مشاهده‌پذیر مربوط به یک سازه خاص، بارهای عاملی بیشتری نسبت به سایر معرف‌های

جدول ۳. معیار بارهای عاملی متقابل مدل اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی مورد مطالعه

Table 3. The Factorial Cross Loading Criteria of Studied Local Community Empowerment's Measurement Model

محیط‌زیستی Environmental	سیاسی Political	اجتماعی Social	روان‌شناختی Psychological	اقتصادی Economical	معرف‌ها Indicators	گویه‌ها Statements
0.149	0.239	0.290	0.281	0.556	b2	میزان تأثیر درآمدهای حاصل از اکوتوریسم در اقتصاد منطقه The impact of ecotourism revenues on the region's economy
0.233	0.321	0.349	0.413	0.665	b3	میزان تأثیر درآمدهای حاصل از اکوتوریسم در بهبود اقتصاد خانوارها The impact of ecotourism revenues on the households' economy
0.573	0.501	0.555	0.655	0.811	b5	میزان تأثیر اکوتوریسم در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید The impact of ecotourism on creating new job opportunities
0.319	0.352	0.442	0.473	0.810	b7	میزان تأثیر اکوتوریسم در مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی The impact of ecotourism on women's participation in economic activities
0.284	0.359	0.491	0.491	0.846	b8	میزان تأثیر اکوتوریسم در مشارکت جوانان در فعالیت‌های اقتصادی The impact of ecotourism on youth participation in economic activities
0.614	0.454	0.486	0.662	0.661	b9	میزان تداوم و حفظ تأثیر اقتصادی مثبت اکوتوریسم در بلندمدت Sustainability of ecotourism and positive economic impact in the long term
0.033	0.210	0.327	0.294	0.558	b10	میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش امکانات و زیرساخت‌های (بهداشتی، درمانی، رفاهی و ...) منطقه The impact of ecotourism on improving facilities and infrastructure (health, welfare, etc.) in the region
0.498	0.566	0.613	0.774	0.608	c1	میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش خودباوری مردم محلی برای پذیرش نقش‌های جدید و درگیری

محیط‌زیستی Environmental	سیاسی Political	اجتماعی Social	روان‌شناختی Psychological	اقتصادی Economical	معرف‌ها Indicators	گویه‌ها Statements
						در فعالیتهای فراتر از فعالیتهای مرسوم
0.308	0.420	0.410	0.563	0.340	c2	The impact of ecotourism on increasing the self-confidence of local people to accept new roles and engage in activities beyond conventional activities میزان پیگیری مردم محلی به‌منظور موفقیت بیشتر در ارائه خدمات به گردشگران از طریق یادگیری بیشتر
0.544	0.576	0.582	0.806	0.573	c3	The impact of ecotourism on improving women status میزان تأثیر اکوتوریسم در بهبود جایگاه زنان
0.515	0.500	0.624	0.832	0.593	c4	The impact of ecotourism on improving youth status میزان احساس افتخار مردم محلی نسبت به سنت‌ها و فرهنگ محلی به علت جذاب بودن فرهنگ و سنت‌های محلی برای گردشگران
0.659	0.494	0.553	0.812	0.532	c5	The extent to which local people feel proud of local traditions and culture because of their attractiveness for tourists میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش خوش‌بینی و امید به آینده در مردم محلی
0.737	0.606	0.570	0.863	0.565	c6	The impact of ecotourism on increasing local people optimism and hope for the future میزان احساس افتخار مردم محلی نسبت به مناظر و منابع طبیعی
0.903	0.556	0.536	0.816	0.549	c7	The extent to which local people feel proud of the sceneries and natural resources میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش دانش و آگاهی مردم محلی
0.152	0.321	0.327	0.411	0.329	c8	The impact of ecotourism on increasing local people knowledge and awareness

محیط‌زیستی Environmental	سیاسی Political	اجتماعی Social	روان‌شناختی Psychological	اقتصادی Economical	معرفها Indicators	گویه‌ها Statements
0.450	0.535	0.857	0.609	0.521	d1	میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش اتحاد و هماهنگی در مردم محلی The impact of ecotourism on increasing unity and coordination among local people
0.383	0.440	0.866	0.590	0.467	d2	میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش دوستی و صداقت در بین مردم محلی The impact of ecotourism on increasing friendship and honesty among local people
0.455	0.454	0.854	0.561	0.469	d3	میزان بهره‌مندی همه افراد و خانوارهای محلی از منافع حاصل از اکوتوریسم The extent to which all local individuals and households benefit from the ecotourism benefits
0.460	0.496	0.806	0.584	0.470	d4	میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش همکاری افراد و خانواده‌ها در سطح جامعه محلی The impact of ecotourism on increasing cooperation among individuals and families in the local community
0.481	0.524	0.730	0.633	0.554	d6	میزان استفاده از منابع کسب‌شده از اکوتوریسم در اهداف عام‌المنفعه در جامعه The extent to which the benefits obtained from ecotourism are used for public benefit purposes in the community
0.020	0.141	0.445	0.198	0.309	d7	میزان تأثیر اکوتوریسم در افزایش رضایت از محل زندگی، تمایل به ماندن اهالی در محل فعلی و کاهش مهاجرت The impact of ecotourism on increasing satisfaction from living in the region, the tendency of residents to stay in their current location and reducing migration
0.162	0.530	0.332	0.307	0.368	e1	میزان پاسخگویی منصفانه ساختار سیاسی جامعه محلی به نیازها و منافع همه گروه‌های جامعه محلی در زمینه اکوتوریسم Degree of fair response of the local community

محیط‌زیستی Environmental	سیاسی Political	اجتماعی Social	روان‌شناختی Psychological	اقتصادی Economical	معرف‌ها Indicators	گویه‌ها Statements
0.627	0.788	0.514	0.663	0.382	e5	political structure to the needs and interests of all groups of the local community in ecotourism میزان برخورداری مردم محلی از توانایی و مهارت لازم برای اداره و مدیریت اکوتوریسم
0.393	0.764	0.396	0.407	0.353	e7	Local people capabilities and skills to manage ecotourism میزان همکاری با سازمان‌های دولتی در زمینه اکوتوریسم
0.688	0.860	0.477	0.578	0.445	e8	The Extent of cooperation with government organizations on ecotourism میزان حفظ مالکیت عرصه‌ها و اراضی مرتبط با اکوتوریسم توسط مردم محلی
0.799	0.568	0.456	0.562	0.445	f1	The extent to which local people have maintained ownership of areas and lands related to ecotourism میزان آگاهی مردم محلی درباره تأثیرات اکوتوریسم بر محیط‌زیست و چگونگی کاهش آن
0.863	0.590	0.469	0.643	0.435	f2	Local people's awareness of the effects of ecotourism on the environment and how to reduce it میزان آگاهی مردم محلی درباره اهمیت حفظ حیات‌وحش و گونه‌های گیاهی
0.845	0.523	0.396	0.568	0.413	f3	Local people awareness about the importance of conserving wildlife and plant species میزان مدیریت زباله‌های ناشی از اکوتوریسم در منطقه توسط مردم محلی
0.532	0.403	0.336	0.409	0.329	f4	The extent of ecotourism waste management by local people میزان استفاده از همه ظرفیت‌های محیط طبیعی برای اکوتوریسم
0.907	0.581	0.477	0.641	0.400	f5	The extent of use of all capacities of the natural environment for ecotourism میزان اقدامات انجام‌شده توسط مردم محلی برای جلوگیری از تغییر

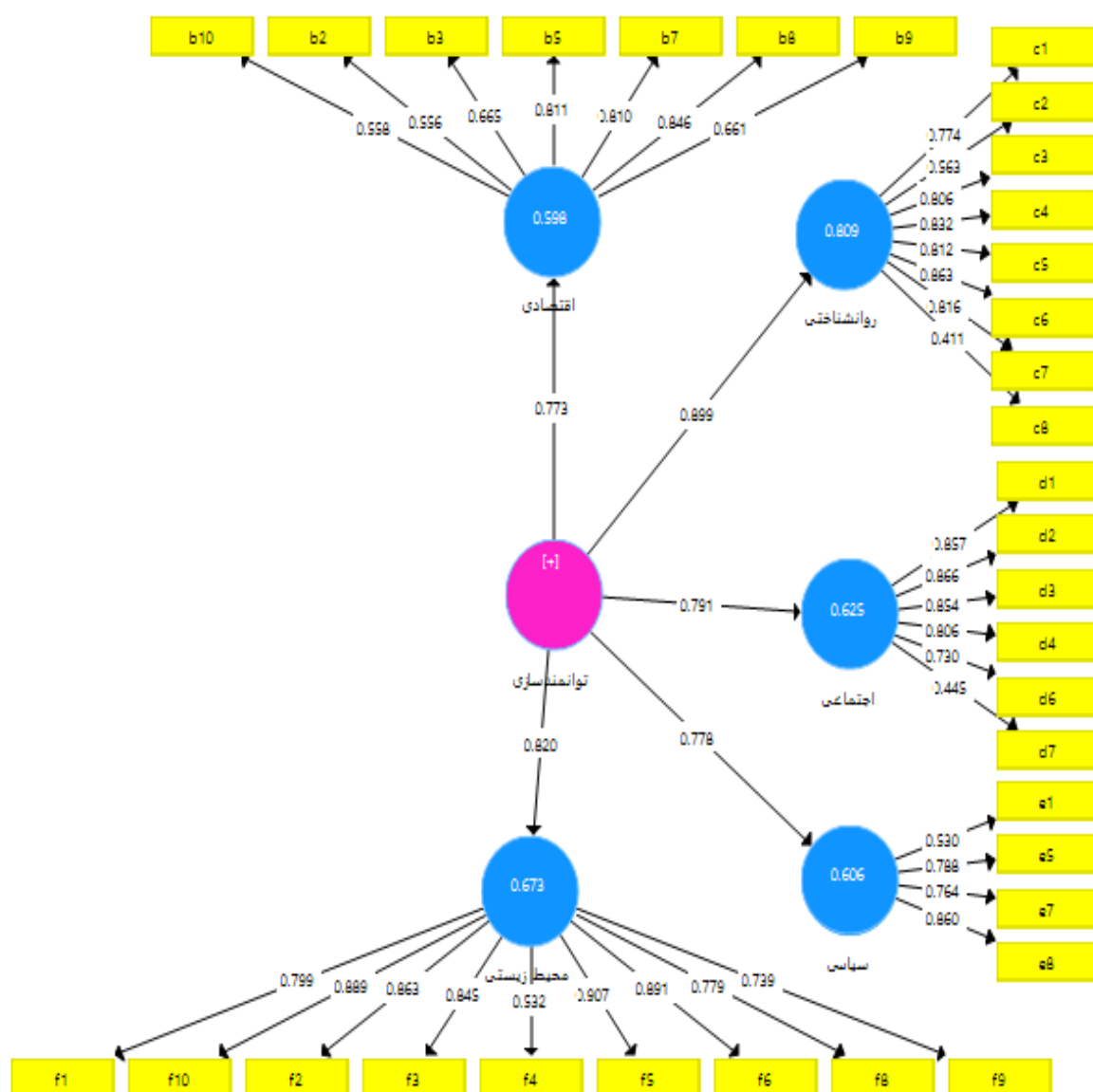
محیط‌زیستی Environmental	سیاسی Political	اجتماعی Social	روان‌شناختی Psychological	اقتصادی Economical	معرفها Indicators	گویه‌ها Statements
0.891	0.631	0.451	0.665	0.416	f6	کاربری اراضی Measures taken by local people to prevent land use change میزان اقدامات انجام‌شده توسط مردم محلی برای تشویق گردشگران برای حفاظت از محیط‌زیست مانند عدم قطع شاخه‌ها یا کندن بوته‌ها Measures taken by local people to encourage tourists to protect the environment (such as not logging trees' branches or shrubs)
0.779	0.555	0.334	0.525	0.365	f8	میزان اقدامات انجام‌شده توسط مردم محلی برای احیاء و بازسازی زیستگاه‌های طبیعی (عرصه‌های طبیعی) از جمله احیای جنگل، باغ‌ها، جنگل‌کاری، تولید نشاء گیاهان، یگان‌های آتش‌نشانی در منطقه Measures taken by local people to rehabilitate natural habitats, including reforestation, afforestation, gardens rehabilitation, seedling production and establishing fire brigades in the area
0.739	0.485	0.401	0.564	0.395	f9	میزان کاهش کنترل افراد بومی بر محیط‌زیست با ورود گردشگران The extent of local peoples' control reduction over the environment after the tourists' entrance
0.889	0.569	0.455	0.638	0.437	f10	میزان احساس مسئولیت و تعهد در جامعه محلی نسبت به حفظ محیط‌زیست The degree of local community

برای هر مقوله موردبررسی قرار گرفت که آیا سنجه‌ها از دقت کافی برای اندازه‌گیری سازه خود برخوردار هستند یا خیر؟ در شکل (۱) مدل اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی در اکوتوریسم در حالت تخمین استاندارد مشاهده می‌شود. در این مدل، عوامل توانمندسازی سازه برون‌زا و پنج مقوله (سازه) آن شامل اقتصادی، روان‌شناختی، اجتماعی، سیاسی و محیط‌زیستی هستند. شکل (۲) و جدول (۴) مقدار قدر مطلق

در ادامه، به‌منظور تأیید مؤلفه‌ها و گویه‌های پیشنهادشده برای اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی در اکوتوریسم از روش تحلیل عاملی تأییدی با رویکرد حداقل مربعات جزئی و به کمک نرم‌افزار Smart PLS بهره برده شد. در نتیجه این کار، در نهایت به مدل اندازه‌گیری تأییدشده‌ای دست خواهیم یافت که امکان اندازه‌گیری سطح توانمندی جامعه محلی را داراست. بر این اساس، دقت معرفها یا سنجه‌های انتخاب‌شده

یا سنجه‌ها مورد تأیید است. برای برآورد برازش کلی مدل نیز از شاخص‌های ارائه شده در جدول (۵) استفاده شد. مقدار شاخص‌های مربع فاصله اقلیدوسی (d-ULS) و فاصله ژئودیسک (d-G) در سطح ۰/۰۵ معنادار شد که نشان می‌دهد برآورد مدل به شکلی کارا صورت گرفته است. مقدار SRMR برابر ۰/۰۸۶ است که این مقدار نشان‌دهنده خطای اندازه‌گیری در ماتریس همبستگی قابل‌پذیرش است.

بارهای عاملی معرف‌ها با سازه خود پس از حذف معرف‌هایی که بار عاملی قابل قبولی نداشتند (سه گویه از بعد اقتصادی، چهار گویه از بعد سیاسی و یک گویه از بعد محیط‌زیستی) را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، اکثر معرف‌ها دارای مقادیر بار عاملی بالاتر از ۰/۵ و معنی‌دار هستند. تعداد اندکی از معرف‌ها با بار عاملی کمتر از ۰/۵ در مدل باقی ماندند که دلیل این امر آن بود که حذف این متغیرها تأثیر چندانی بر مقدار AVE سازه موردنظر نداشت. با توجه به این تفاسیر می‌توان گفت که مدل اندازه‌گیری همگن است و پایایی معرف

شکل ۲. مدل اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی

Figure 2. Local Community Empowerment's Measurement Model

جدول ۴. مقادیر بارهای عاملی و مقدار t برای معرف‌های هر سازه در قالب مدل اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی

Table 4. The Factorial Loads and t Value of Local Community Empowerment's Measurement Model

سطح معنی‌داری P-Level	آماره t t statistics	بار عاملی Factor loading	معرف‌ها Indicators	سازه Construct	
0.001	16.055	0.556	b2	اقتصادی Economical	
0.001	39.609	0.665	b3		
0.001	33.734	0.811	b5		
0.001	39.718	0.810	b7		
0.001	15.472	0.846	b8		
0.001	9.246	0.661	b9		
0.001	9.797	0.558	b10		
0.001	28.504	0.774	c1		روان‌شناختی Psychological
0.001	10.389	0.563	c2		
0.001	29.507	0.806	c3		
0.001	45.154	0.832	c4		
0.001	25.425	0.812	c5		
0.001	47.966	0.863	c6		
0.001	34.110	0.816	c7		
0.001	6.185	0.411	c8		
0.001	44.893	0.857	d1	اجتماعی Social	
0.001	39.177	0.866	d2		
0.001	46.000	0.854	d3		
0.001	25.408	0.806	d4		
0.001	19.040	0.730	d6		
0.001	5.883	0.445	d7		
0.001	7.972	0.53	e1		سیاسی Political
0.001	22.307	0.788	e5		
0.001	22.245	0.764	e7		
0.001	39.897	0.860	e8		
0.001	34.392	0.799	f1	محیط‌زیستی Environmental	
0.001	66.487	0.863	f2		
0.001	52.527	0.845	f3		
0.001	10.630	0.532	f4		
0.001	79.105	0.907	f5		
0.001	68.187	0.891	f6		
0.001	31.058	0.779	f8		
0.001	21.469	0.739	f9		
0.001	56.556	0.889	f10		

جدول ۵. شاخص‌های برازش مدل توانمندسازی جوامع محلی

Table 5. Fit Indices for Local Community Empowerment's Measurement Model

RMS- Theta	d-G	d-ULS	SRMR	شاخص برازش GOF
≤0.12	>0.05	>0.05	<0.1	مقدار پیشنهاد شده Suggested Value
0.11	1.792	7.274	0.086	مقدار برآورد شده Estimated Value

پس از تأیید چارچوب تدوین‌شده برای اندازه‌گیری توانمندسازی جامعه محلی در اثر توسعه اکوتوریسم و گویه‌های مرتبط و حذف گویه‌های نامناسب؛ گویه‌های باقی‌مانده برای اندازه‌گیری

بررسی میزان توانمندسازی جامعه محلی در اکوتوریسم و مؤلفه‌های پنج‌گانه آن

میزان توانمندسازی جامعه محلی بر اثر توسعه اکوتوریسم مورد استفاده قرار گرفت. بر این اساس میانگین توانمندسازی کل در شهرستان سوادکوه برابر ۳/۱ از ۵ بود. میانگین نتایج حاصل از رتبه‌بندی کلی ابعاد پنج‌گانه توانمندسازی جامعه محلی در اکوتوریسم نشان داد که از نظر پاسخگویان، شاخص توانمندسازی روان‌شناختی بالاترین رتبه و شاخص‌های توانمندسازی محیط‌زیستی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار داشتند (جدول ۶).

جدول ۶. میانگین میزان مؤلفه‌های پنج‌گانه توانمندسازی جامعه محلی در اثر اکوتوریسم

Table 6. The Mean Score of Local Community Empowerment Due to Ecotourism Development

رتبه Rank	انحراف معیار Standard Deviation	میانگین Mean	مؤلفه‌های توانمندسازی Empowerment Indicators
1	0.72	3.35	روان‌شناختی Psychological
2	0.71	3.22	محیط‌زیستی Environmental
3	0.63	3.10	اجتماعی Cultural
4	0.66	2.96	اقتصادی Economical
5	0.67	2.89	سیاسی Political
---	0.56	3.10	توانمندسازی کل Empowerment total score

به‌منظور بررسی سطح مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده توانمندسازی جوامع محلی بر اساس اکوتوریسم از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شد. همان‌گونه که در جدول (۷) مشاهده می‌شود، با در نظر گرفتن میانگین در این پژوهش که ۳ است، سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده ($\text{sig} > 0.05$) و میانگین محاسبه‌شده در این آزمون، می‌توان اظهار داشت که متغیرهای

روان‌شناختی و محیط‌زیستی در جامعه مورد مطالعه در سطح مطلوبی قرار دارند اما متغیرهای اقتصادی و سیاسی در سطح مناسبی قرار ندارند. همچنین متغیر توانمندسازی جوامع محلی به‌طور کلی و متغیر اجتماعی با میانگین تفاوت معنی‌داری یافت نشد.

جدول ۷. آزمون تک نمونه‌ای مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده توانمندسازی جامعه محلی

Table 7. One-Sample Test of Components Forming Local Community Empowerment

سطح معنی‌داری Sig	تفاوت میانگین‌ها Mean Difference	درجه آزادی df	t	میانگین Mean	سازه Construct
0.278	-0.03	230	-1.08	2.96	توانمندسازی Empowerment
0.001	-0.23	231	-5.96	2.76	اقتصادی Economical
0.001	0.35	233	-7.47	3.35	روان‌شناختی Psychological
0.452	-0.02	233	-0.75	2.97	اجتماعی Social
0.001	-0.40	233	-10.79	2.59	سیاسی Political
0.007	0.14	232	2.71	3.14	محیط‌زیستی Environmental

بحث و نتیجه گیری

جوامع محلی یکی از ارکان جدانشدنی توسعه پایدار اکوتوریسم هستند و توانمندسازی آنان در فرایند توسعه اکوتوریسم از سویی تضمین کننده پایداری اکوتوریسم پایدار و از سوی دیگر یکی از نتایج گسترش اصولی این پدیده است؛ بنابراین، هدف این پژوهش اندازه گیری و تحلیل میزان توانمندسازی مردم روستاهای شهرستان سوادکوه در اثر توسعه اکوتوریسم در این مناطق بود. به این منظور، چارچوب مفهومی توانمندسازی جامعه محلی با پنج مؤلفه توانمندسازی روان شناختی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیط زیستی از مدل مندوزا راموس^۱ (۲۰۱۳) با نام «چرخ توانمندسازی»، اقتباس شد. برای اندازه گیری این پنج مؤلفه بر اساس شاخص های ارائه شده توسط این محقق در سال ۲۰۱۲، گویه هایی طراحی شد. با توجه به این که مؤلفه ها و گویه های مورد استفاده پیش از این در شرایط کشور و جامعه مورد مطالعه استفاده نشده بود؛ برای اطمینان از مناسبت مدل مورد نظر و گویه های تدوین شده برای اندازه گیری توانمندی جامعه مورد نظر از تحلیل عاملی تأییدی بهره گرفته شد. بر اساس نتایج تحلیل عاملی تأییدی در نهایت چارچوب مفهومی مورد استفاده شامل پنج بعد توانمندسازی یعنی توانمندسازی سیاسی، اجتماعی، روان شناختی، اقتصادی و محیط زیستی با ۳۴ گویه برای اندازه گیری میزان توانمندسازی مردم محلی به وسیله اکوتوریسم مورد تأیید قرار گرفت. شاخص های ارزیابی مدل اندازه گیری توانمندسازی جوامع محلی در زمینه اکوتوریسم، همگی گواهی بر روایی و پایایی کامل مدل اندازه گیری بودند.

بر اساس گویه های تأیید شده، میانگین مؤلفه توانمندسازی روان شناختی ۳/۵۲، توانمندسازی محیط زیستی ۳/۲۲، توانمندسازی اجتماعی برابر ۳/۱۰، میانگین توانمندسازی اقتصادی برابر ۲/۹۶ و توانمندسازی سیاسی برابر ۲/۸۹ و توانمندسازی کل برابر ۳/۱۰ بود. با توجه به پنج نقطه ای بودن طیف لیکرت مورد استفاده می توان میانگین این طیف را ۳ در نظر گرفت. بدین ترتیب، توانمندی کل اندکی بالاتر از متوسط است. همچنین جامعه محلی مورد مطالعه از نظر روان شناختی و محیط زیستی در وضعیتی بالاتر از میانگین قرار دارند؛ از نظر اجتماعی تقریباً در وضعیت نزدیک به میانگین و از نظر توانمندی و یا ناتوانمندی در وضعیتی خنثی قرار دارند. در ابعاد اقتصادی و سیاسی نیز توانمند نبوده اند و این عدم توانمندی در

بعد سیاسی کمتر است. نتایج به دست آمده از مدل سازی معادلات ساختاری نیز نشان داد که ابعاد روان شناختی، محیط زیستی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به ترتیب با بارهای عاملی ۰/۸۹۹، ۰/۸۲۰، ۰/۷۹۱، ۰/۷۷۸ و ۰/۷۷۳ مهم ترین مؤلفه های توانمندسازی جوامع محلی بر مبنای اکوتوریسم را تشکیل می دادند.

بر این اساس می توان نتیجه گرفت با توجه به وضعیت جامعه مورد مطالعه از بعد روان شناختی، توسعه اکوتوریسم در منطقه باعث افزایش خودباوری مردم محلی شده است. این یافته با نتایج پژوهش مندوزا راموس و پریداکس^۲ (۲۰۱۴) در مکزیک مبنی بر بیشترین تأثیر توانمندسازی اکوتوریسم در مؤلفه روان شناختی هماهنگ است. در همین زمینه نتایج این دو محقق در سال ۲۰۱۷ درباره میزان توانمندی جامعه در مکزیک نیز نشان از بیشترین تأثیر اکوتوریسم بر توانمندسازی با تفاوتی اندک پس از توانمندسازی سیاسی داشت. این نتایج همچنین با نتایج پژوهش استرونزا و گوردیلو^۳ (۲۰۰۸)، مبنی بر تأثیر اکوتوریسم در افزایش عزت نفس ساکنان جامعه محلی و یافته های پژوهش یعقوبی و همکاران^۴ (۲۰۱۸) مبنی بر تأثیر مثبت توسعه اقامتگاه های بوم گردی بر شاخص های توانمندسازی روان شناختی هماهنگ است.

توانمندسازی محیط زیستی در رتبه دوم پس از توانمندسازی روان شناختی قرار داشت. این یافته با نتایج مندوزا راموس و پریداکس (۲۰۱۷) مبنی بر کمترین میزان توانمندی در مؤلفه محیط زیستی بین مؤلفه های پنج گانه مغایر است. هرچند در هر دو پژوهش میزان توانمندی در این مؤلفه بالاتر از میانگین برآورد شده است؛ اما نتایج پژوهش حاضر هم از نظر رتبه مؤلفه محیط زیستی در بین سایر مؤلفه ها و هم از نظر میزان توانمندی روان شناختی با پژوهش مندوزا راموس و پریداکس (۲۰۱۴) مبنی بر عدم توانمندی جامعه مورد مطالعه در جنوب مکزیک متفاوت است.

میزان توانمندسازی اجتماعی جامعه مورد مطالعه در میان پنج مؤلفه مورد بررسی در رتبه سوم قرار داشت؛ اما هنوز میزان آن اندکی بالاتر از متوسط بود از این نظر رتبه این مؤلفه این یافته با هیچ کدام از یافته های مندوزا راموس و پریداکس (۲۰۱۴) و (۲۰۱۷) هماهنگ نیست؛ اما از نظر میزان توانمندی با نتایج پژوهش این دو محقق در سال (۲۰۱۷) مبنی

2. Mendoza-Ramos & Prideaux

3. Stronza & Gordillo

4. Yaghoubi et al.

1. Mendoza-Ramos

هرچند این میزان در حدی نیست که باعث نگرانی در این زمینه شود اما حساسیت موضوع یعنی بستر فرهنگی، اجتماعی و محیط‌زیستی ما را بر آن می‌دارد تا در این زمینه محتاط باشیم. به‌خصوص وقتی که در نظر بگیریم در مؤلفه‌های اقتصادی و سیاسی وضعیت توانمندسازی کمتر از متوسط و به‌عبارت‌دیگر در حد عدم‌توانمندی است. با توجه به نتایج اکوتوریسم در جامعه مورد مطالعه بیشترین تأثیر مثبت را در ابعاد روان‌شناختی و محیط‌زیستی داشته و از سوی دیگر کمترین تأثیر را به ترتیب در ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی داشته است. وضعیت توانمندسازی در یک وضعیت بینابینی و متوسط قرار دارد. بر این اساس می‌توان گفت بیشترین تلاش‌ها و اقدامات در زمینه توانمندسازی جامعه محلی در رابطه با اکوتوریسم باید بر ابعاد سیاسی و اقتصادی متمرکز شود. توانمندسازی سیاسی با متغیرهای کنترل جامعه محلی بر گردشگری، ساختار سیاسی جوامع محلی، مالکیت خصوصی یا دولتی خدمات گردشگری و ظرفیت نهادی برای توسعه گردشگری سنجدیده می‌شود (Mendoza-Ramos & Prideaux, 2014b)؛ بنابراین، توجه هر چه بیشتر به افزایش کنترل جامعه محلی بر فرایند مدیریت اکوتوریسم می‌تواند در بهبود توانمندسازی سیاسی جامعه محلی مؤثر باشد. وجود پتانسیل شوراهای اسلامی روستاها می‌تواند به‌عنوان یک ظرفیت نهادی در این زمینه به‌خوبی مورد استفاده قرار گیرد. شایسته است، با افزایش آگاهی جامعه محلی البته با بهره‌گیری از روش‌ها و فنون مشارکتی و تسهیلگری زمینه مشارکت فعال همه اقشار مانند زنان و جوانان روستایی در فرایند توسعه اکوتوریسم موردتوجه قرار گیرد و سعی شود نقش جامعه محلی در مدیریت و تصمیم‌گیری در زمینه توسعه اکوتوریسم بهبود یابد.

توانمندسازی اقتصادی بعد دیگر از توانمندسازی است که باید در جامعه محلی مورد مطالعه موردتوجه قرار گیرد. در این زمینه توزیع مناسب منافع اقتصادی بین همه اقشار جامعه و زمینه‌سازی برای پایدارسازی آن صورت گیرد. چنان‌که گفته شد، با توجه به پیچیدگی‌های توسعه برنامه‌های اکوتوریسم به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی، اقتصادی، روان‌شناختی، محیط‌زیستی و درعین حال سیاسی و ضرورت مشارکت اصولی مردم محلی در آنها، شاید بتوان در این زمینه ایده تربیت و به‌کارگیری «تسهیلگران گردشگری» را به‌عنوان یک راهکار برای افزایش آگاهی جامعه و درنهایت بهبود سطح مشارکت آن در زمینه اکوتوریسم پیشنهاد داد. بدین ترتیب وزارت میراث

بر توانمندی مردم محلی در مکزیک از نظر اجتماعی و یافته‌های پژوهش یعقوبی و همکاران (۲۰۱۸) مبنی بر تأثیر مثبت اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر شاخص‌های توانمندسازی اجتماعی هماهنگ و با نتایج پژوهش مندوزا راموس و پریداکس^۱ (۲۰۱۴) مبنی بر عدم توانمندی جامعه مورد مطالعه ناهماهنگ است. در همین زمینه استرونزا و گوردیلو^۲ (۲۰۰۸)، دریافتند که با توسعه اکوتوریسم در طول زمان، ضمن کاهش روابط متقابل، تعارضات اجتماعی بیشتر شده است. پیوچان و همکاران^۳ (۲۰۱۸) نیز در بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردشگران چینی بر ساکنان هنگ‌کنگ به این نتیجه رسیدند که این امر بر جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی اثر منفی داشته است؛ بنابراین با توجه به این‌که توانمندسازی اجتماعی در جامعه مورد مطالعه اندکی بالاتر از حد میانگین است نباید مسائل اجتماعی از نظر دور باشد.

بر اساس یافته‌ها مشخص شد که میزان توانمندسازی جامعه مورد مطالعه در مؤلفه سیاسی در رتبه چهارم و کمتر از حد متوسط برآورد شد. بدین ترتیب این یافته با نتایج پژوهش مندوزا راموس و پریداکس (۲۰۱۴) و یافته‌های پژوهش یعقوبی و همکاران^۴ (۲۰۱۸) هماهنگ با نتایج مندوزا راموس و پریداکس (۲۰۱۷) ناهماهنگ است. در نهایت، توانمندسازی اقتصادی در میان پنج مؤلفه مورد بررسی کمترین میزان و کمتر از حد متوسط برآورد شد. از این نظر جامعه مورد مطالعه از نظر اقتصادی توانمند نشده است. این یافته با نتایج پژوهش مندوزا راموس و پریداکس (۲۰۱۴) و یافته‌های پژوهش یعقوبی و همکاران (۲۰۱۸) مبنی بر عدم اثرگذاری قابل‌قبول اکوتوریسم در شاخص‌های اقتصادی هماهنگ است؛ اما با نتایج مندوزا راموس و پریداکس (۲۰۱۷) ناهماهنگ است.

در مجموع با توجه به نتایج تحلیل عاملی تأییدی می‌توان گفت چارچوب مورداستفاده در این پژوهش و گویه‌های متناظر با آنها می‌توانند در حد قابل‌قبولی برای اندازه‌گیری میزان توانمندسازی جوامع محلی در اثر اکوتوریسم قابل‌کاربرد است. هرچند بهره‌گیری از آن در مطالعات دیگری در سایر نقاط کشور لازم است تا برازش آن مورد بررسی بیشتری قرار گیرد. به‌طور خلاصه، جامعه محلی مورد مطالعه از نظر توانمندسازی در اثر اکوتوریسم در وضعیت متوسطی قرار دارد.

1. Mendoza-Ramos & Prideaux
2. Stronza & Gordillo
3. Piuchan et al.
4. Yaghoubi et al.

به‌طور کلی را فراهم کند و از آثار و تبعات منفی اکوتوریسم تا حد امکان پیشگیری کند و در عین حال در بهبود ارتباط و همکاری نهادهای محلی با بخش دولتی را تسهیلگری کند.

فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، می‌تواند با بهره‌گیری از روش‌ها و فنون تسهیلگری زمینه افزایش توانمندسازی سیاسی و توانمندسازی اقتصادی به‌طور خاص و توانمندسازی

References

- Abdillah, L., & Prayogo, D. (2020). "Ecotourism development based on local community empowerment: A case study in the forest village community institution of Wana Cendana, Dago Village, Bogor Regency". *Simulacra*, 3(1), 57-68.
- Acquah, E., Collins, A.N., & Arthur, E.K. (2018). "The socio-cultural impact of ecotourism on park-adjacent communities in Ghana". *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 6(2), 1-14.
- Ahmeti, F. (2013). "Building Community Capacity for Tourism Development in Transitional Countries: Case of Kosovo". *European Journal of Scientific Research*, 115(4), 536-543.
- Akbari, S., & Bemanian, M.R. (2008). "Rural ecotourism and its role in sustainable development of Kandovan village in Iran". *Village and Development*, 11(1), 131-150. [In Persian]
- Aligholizadeh Firozjaei, N., Ghadami, M., & Ramezanzadeh lasbooyee, M. (2010). "Host perceptions and attitudes to tourism development in rural areas in Golijan County, Tonekabon". *Human Geography Research Quarterly*, 42(71), 35-48. [In Persian]
- Azizi, K., Rategar, Sh., Heidari, G., & Jafarian, Z. (2019). "Socio-Economic Impacts of Ecotourism on Local Community Empowerment, Case Study: Baladeh District, Mazandaran Province". *Journal of Space Economy & Rural Development*, 8(1), 79-96. [In Persian]
- Boley, B.B., & Mc Gehee, N.G. (2014). "Measuring empowerment: Developing and validating the Resident Empowerment through Tourism Scale (RETS)". *Tourism Management*, 45, 85-94.
- Choi, M.A. (2020). "Multiple environmental subjects: Governmentalities of ecotourism development in Jeungdo, South Korea". *Geoforum*, 110, 77-86.
- Das, M., & Chatterjee, B. (2015). "Ecotourism: A panacea or a predicament?" *Tourism Management Perspectives*, 14, 3-16.
- Eskandari Sani, M., & sajadi, J. (2014). "The Capacity of Community development for urban Poverty Alleviation and Effective factors on its development (Case study: Nemat Abad, Region No.19 of Tehran)". *Arid Regions Geographic Studies*, 4(15), 1-21. [In Persian].
- Fun, F.S., Chiun, L.M., Songan, P., & Nair, V. (2014). "The impact of local community's involvement and relationship quality on sustainable rural tourism in rural area, Sarawak moderating impact of self-efficacy". Fifth Asia Eruo Conference 2014, *procedia-social and behavioral sciences*, 144, 60- 65.
- Ganjaeian, H. (2020). "Evaluation of ecotourism development potential of Gavandareh area of Qorveh city using integrated model AHP-SWOT". *Geography and Human Relationship*, 2(4-8), 56-69. [In Persian].
- Gholami, H., & Ghasemi, J. (2018). "Assessing local communities' empowerment for achieving sustainable ecotourism, International Conference on Natural Resources Management in Developing Countries". Tehran, February 25, 2018. [In Persian]
- Hair, J.F., Hult, G.T.M., Ringle, C.M., & Sarstedt, M. (2017). "A Primer on partial least squares structural equation modeling, sage", Thousand Oaks, CA.
- Imani, B., Naseri Manesh, A., & Mahdi, A. (2018). "Investigating and analyzing the role of indigenous and traditional rituals in the sustainable development of rural tourism (Case study: Savadkuh region in Mazandaran province)". *Journal of Human Geography*, 10(2), 87-105. [In Persian]
- Joo, D., Woosnam, K.M., Strzelecka, M., & Boley, B.B. (2020). "Knowledge, empowerment, and action: Testing the empowerment theory in a tourism context". *Journal of sustainable tourism*,

- 28(1), 69-85.
- Khalid, S., Shakil Ahmad M., Ramayah, T., Hwang, J., & Kim, I. (2019). "Community Empowerment and Sustainable Tourism Development: The Mediating Role of Community Support for Tourism". *Sustainability*, 2019(11), 1-14.
- Kiani Selmi, S., Shaterian, M., & Akbari, SH. (2018). "Modeling and explaining the consequences of ecotourism tours on improving the indicators of socio-cultural, economic and environmental areas of the village (case study: Damavand County rural areas)". *Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 6(3), 81-112. [In Persian]
- Koohi, E., Meiboud, H., Taleshi, M., & Koohi, E. (2013). "The role of mass media in the development of sustainable tourism (Case Study: Amol City)". *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 2(1), 19-30. [In Persian]
- Mehralizadeh, Y. (2017). "Tourism and Iran's Higher Education: Interaction or Confrontation". *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 5(3), 39-52. [In Persian]
- Mendoza-Ramos, A. (2012). "The use of Mayan rainforests for ecotourism development: an empowerment approach for local communities". *PhD thesis*, James Cook University. Retrieved from: <https://researchonline.jcu.edu.au/31253>
- Mendoza-Ramos, A., & Prideaux, B. (2014a). "Indigenous ecotourism in the Mayan rainforest of Palenque: empowerment issues in sustainable development". *Journal of Sustainable Tourism*, 22(3), 461-479.
- Mendoza-Ramos, A., & Prideaux, B. (2014b). "The use of Mayan rainforests for ecotourism development: Empowerment issues in sustainable development. In B. Prideaux (Ed.), *Rainforest tourism, conservation and management: Challenges for sustainable development*. Earthscan Forest Library Series". Abingdon: Routledge.
- Mendoza-Ramos, A., & Prideaux, B. (2018). "Assessing ecotourism in an Indigenous community: using, testing and proving the wheel of empowerment framework as a measurement tool". *Journal of Sustainable Tourism*, 26(2), 277-291.
- Moradzadeh, A., Ghasemi, M., Salarzahi, H., Yaghoubi, N.M., & Bazrafshan, J. (2018). "Prioritizing the Propellants of developing community-based tourism with the approach of community-based empowerment". *Journal of Entrepreneurship Development*, 11(1), 161-179. [In Persian].
- Morgan, M.S., & Winkler, R.L. (2020). "The third shift? Gender and empowerment in a women's ecotourism cooperative". *Rural Sociology*, 85(1), 137-164.
- Najjarzadeh, M., Jafari, S., Jafari, N., & Rajabi, N. (2018). "The Structural Relationship of Environmental Attitude and Environmental Knowledge with Behavioral Intentions: The Mediating Role of Tourist Satisfaction and Perceived Benefit". *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 7(1), 127-142. [In Persian].
- Panta, S. K., & Thapa, B. (2018). "Entrepreneurship and women's empowerment in gateway communities of Bardia National park, Nepal". *Journal of Ecotourism*, 17(1), 20-42.
- Piuchan, M. Chi, W.A., & Jack, C. (2018). "Economic and socio-cultural impacts of Mainland Chinese tourists on Hong Kong Residents". *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39, 9-14.
- Pornprasit, P., & Rurkkhum, S. (2019). "Performance evaluation of community-based ecotourism: a case study in Satun province, Thailand". *Journal of Ecotourism*, 18(1), 42-59.
- Rahnamayee, M., Aliakbari, E., & Safaralizadeh, E. (2017). "Evaluate of Factors Affecting Empowerment of Tourism Development (Case Study: West Azarbaijan province)". *Journal of Geography and Planning*, 21(59), 153-174. [In Persian].
- Refahi Dahr, M., & Shams, M (2019). "Evaluation of Malayer County's Ecotourism Arrangements with Emphasis on Manizan Target Village Using SWOT Model". *Geographical Journal of Tourism*

- Space, 8(32), 17-34. [In Persian].
- Salehi, S., Ebrahimi, L., & Fattahi, N. (2018). "Local Participation and Ecotourism Development (An Empirical Study in Jannat Roodbar Village)". *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 6(3), 121-136. [In Persian].
- Scheyvens, R. (2000). "Promoting women's empowerment through involvement in ecotourism: Experiences from the Third World". *Journal of sustainable tourism*, 8(3), 232-249.
- Shafiei Sabet, N., & Haratifard, S. (2019). "Empowerment of local stakeholders for participation in sustainable tourism development with mediating role of perceived tourism effects". *Tourism Planning and Development*, 8(29), 71-90. [In Persian].
- Shafiei, Z., & Mohammadi, A. (2014). "Studying impacts of tourism development on local community: case study about the Chadegan city". *Territory*, 11(41), 77-90. [In Persian].
- Shakori, A., Rafatjah, M., & Jafari, M. (2007). "An analysis of factors affecting women's empowerment components". *Women in Development and Politics*, 5(1), 1-26. [In Persian].
- Shayan, S., & Parsaei, E (2007). "Potentiality Gifted Areas Analysis for Ecotourism Development in Kohkiluyeh- va Buyer Ahmad Province". *Journal of Spatial Planning*, 11, 153-181.
- Snyman, S. (2014). "The impact of ecotourism employment on rural household incomes and social welfare in six southern African countries". *Tourism and Hospitality Research*, 14(1-2), 37-52.
- Snyman, S. (2016). "The role of private sector ecotourism in local socio-economic development in southern Africa". *Journal of ecotourism*, 16(3), 247-268.
- Statistical Centre of Iran. (2016). "Population and household of the country by province and sub-province". Available at: <https://www.amar.org.ir>. [In Persian].
- Stronza, A., & Gordillo, J. (2008). "Community view of Ecotourism", *Annals of Tourism Research*, 35(2), 448-468.
- Strzelecka, M., Boley, B.B., & Woosnam, K. (2017). "Place attachment and empowerment: Do residents need to be attached to be empowered". *Annals of Tourism Research*, 66, 61-73.
- Sutawa, G.K. (2012). "Issues on Bali tourism development and community empowerment to support sustainable tourism development". International Conference on Small and Medium Enterprises Development with a Theme Innovation and Sustainability in SME Development. *Procedia Economics and Finance*, 4 (2012), 413 – 422.
- Vossoughi, L., & Ghasemi, M. (2015). "Ecotourism and empowerment of rural women (Case study: Shibderaz village, Qeshm Island)". *Women in Development and Politics*, 12(4), 593-610. [In Persian].
- Wondirad, A., Tolkach, D., & King, B. (2020). "Stakeholder collaboration as a major factor for sustainable ecotourism development in developing countries". *Tourism Management*, 78, 104024.
- Yaghoubi, N.M., Morad Zadeh, A., & Arab, A. (2018). "Evaluation of the effects of ecotourism empowering components on the network of beneficiaries". *Iranian Journal of Management Sciences*, 13(49), 81-103. [In Persian]
- Yekani Motlagh, E., Hajjarian, M., Hossein Zadeh, O., & Alijanpour, A. (2020). "The difference of expert opinion on the forest-based ecotourism development in developed countries and Iran". *Land Use Policy*, 94, 104549.12457-12468.

COPYRIGHTS

© 2023 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)